

Сербін Ольга,

учитель української мови та літератури
Калуського наукового ліцею
імені Дмитра Бахматюка
Калуської міської ради
Івано-Франківської області

Кузьмик Юлія,

учениця Калуського наукового ліцею
імені Дмитра Бахматюка
Калуської міської ради
Івано-Франківської області

УДК 821.511.141-31.09:82-311.6

АНТИУТОПІЯ ТА ПОПУЛІСТСЬКІ НАРАТИВИ КРИЗЬ ПРИЗМУ СТРАХУ ПЕРЕД МАЙБУТНІМ У РОМАНІ «МЕЛАНХОЛІЇ ОПОРУ» ЛАСЛО КРАСНАГОРКАЇ

У статті запропоновано синтез мистецько-літературного та футурологічного вчення, екзистенційних мотивів та художнього буття сучасного мистецького твору, спроєктованого на сучасного читача і людину XXI століття

загалом. Саме цей зріз – прогностично-мистецький і художньо-філософський – дозволяє говорити про власний вклад дослідниці як читачки, спостерігачки та інтерпретаторки реальної та художньої дійсності.

У статті досліджено важливість та актуальність творчості Ласло Краснахоркаї для майбутнього людства через екзистенційні та футуристичні мотиви страху у творі-антиутопії цього річного Нобелівського лауреата з літератури.

Ключові слова. апокаліпсис; страх; феномен екзистенційного страху; екзистенціалізм; вибір людини; антиутопія; футурологія; футуристичні перестороги.

Постановка проблеми в контексті сучасної філологічної науки. Існує багато глобальних проблем, від розв'язання яких залежить не лише прогрес людства, але й його виживання. Кожна з них має моральний підтекст. Сучасний американський філософ-футуролог Е. Тоффлер вважає, що прогнози вчених стали своєрідним футурошоком цивілізації. Наукове прогнозування розглядає відповіді на питання не тільки про те, що може трапитися, а також і коли слід цього чекати, які форми здобуде майбутнє та яка цього ймовірність.

Ці питання ставить перед собою кожен Нобелівський лауреат із літератури, і цього річний Ласло Краснахоркаї – не виняток. «Потужний, сюрреалістичний і грандіозний роман про дивні події в неспокійному угорському містечку, де апокаліптичну атмосферу створює приїзд цирку із загадковою виставою. Написана в 1989 році, коли Східний блок переживав великі соціальні заворушення, ця книга є політичною алегорією. «Меланхолія опору» – це комедія апокаліпсису, книга про Бога, який не тільки провалився, але навіть не з'явився на іспит» (Найденко, 2025).

Розуміти та передбачити проблеми, з якими зіткнеться людство на етапі свого майбутнього розвитку, – означає відповісти, яким чином і чому розвиватиметься суспільство саме таким чином, який можливий результат та ризики. Тому література моделює проблеми, що можливі в людському соціумі, у зручний та доступний для всіх спосіб, – через зміст та ідею твору і художні образи.

Художнє передбачення дає принципово нове знання про якийсь об'єкт людського суспільства, тому це знання, хоч і у формі віртуальних координат, виступає новим та важливим у всій системі знань, бо акцентується увага на застереженні суспільства від можливих загроз, які несе втрата гуманності та посилення абсурду у світі поруч із страхом до невідомого.

Роман «Меланхолія опору» цьогорічного Нобелівського лауреата Ласло Краснагоркаї – це прозовий роман, якому властиві ознаки постмодернізму: наявна футуристична фантастика та окремі алегоричні образи, що мають на меті описати апокаліптичні події в провінційному маленькому угорському містечку. Хоч зображення подій і недовготривале – близько чотирнадцяти днів очікування на прибуття цирку – проте зображується глибокий аналіз психології населення міста, а саме: байдужість і навіювання хаосу, що занурює читача в екзистенцій невідчуття страху та напруги перед майбутнім, яке може «не відбутися».

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета цієї статті – дослідити важливість та актуальність творчості Ласло Краснагоркаї для майбутнього людства через екзистенційні та футуристичні мотиви страху у творі-антиутопії цьогорічного Нобелівського лауреата з літератури. Предмет дослідження – екзистенційні, апокаліптичні мотиви твору, в основі яких концепт страху.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв’язання означеної проблеми і на які опирається автор. Теоретико-методологічною основою дослідження стали ідеї футуршоку Е. Тоффлера, а також наукові праці В. Арутюнова і В. Свінціцького (2003), В. О कोरोкової (2010), Т. Лисоколенко, І. Карпань, О. Рогової (2021), Н. Астрахан (2022) та деякі інші спостереження.

Методи дослідження. Контекстуальний метод застосовується для розгляду твору в широкому культурному та історичному контексті. Описовий метод використовується для характеристики художньої дійсності роману: опису апокаліптичної атмосфери угорського містечка, сюжетних ліній, пов’язаних із приїздом цирку, та відтворення емоційного фону твору (хаосу, напруги, страху). Він допомагає зафіксувати зовнішні та внутрішні вияви деградації суспільства, змальовані автором. Компаративний метод є ключовим для проведення паралелей між художніми образами роману та філософськими концепціями. Також метод допомагає визначити жанрову специфіку твору через зіставлення його рис із характеристиками соціальної антиутопії, модерну та постмодерну. Метод аналізу дав можливість детально розглянути окремі компоненти твору, зокрема розкрити символічне значення структурних елементів композиції, охарактеризувати проблематику твору, дослідити психологізм персонажів. Метод синтезу слугує для узагальнення результатів аналізу та формування цілісного погляду на твір.

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням авторських пологень. Для визначення жанрової специфіки цього роману можна застосува-

ти різні терміни, та все ж комітет з присудження нобелівської премії (Justyna, Pawlak, 2025) зупиняються на жанрі соціальна антиутопія – критичне зображення в художній літературі або кінематографі небезпечних тенденцій і наслідків соціальних експериментів, антигуманної сутності державної системи, яка під виглядом «поліпшення» та принадних ідеалів опирається на насильство, облудну ідеологію, придушення свободи й аморалізм» (Ніколенко, 2021).

Це великий прозовий твір, що описує події та персонажів у стилі на грані модерну та постмодерну із вкрапленнями філософії та психології, часто із елементами страху стосовно їхнього майбутнього загалом та дня, коли має відбутися циркова вистава. У монолозі головного героя читаємо: «Мене, – заплющив очі Естер, – захитує, і хай Господь мене простить, нудить, як і будь-кого іншого, хто зумів позбутися хибної думки, ніби в цьому болючому кругообігу віднови й руйнування, народження й загибелі можна вгледіти щось на зразок гігантського та довершеного плану цілеспрямованості на противагу сліпучій однозначності холодної машинальності...те, що первісно...давним-давно...був якийсь задум – звісно, можливо, однак по це зараз уже, у цій долині вивершеної скорботи, краще помовчати» (Краснагоркаї, 2025: 142). Герой Естер роздумує про сенс життя, про первісний задум Творця і призначення життя на землі, проте «болючий кругообіг» байдужості та звиродження гуманних цінностей, що пробудили антиутопічний страх реальності, що наближається, стерли та зневілювали цей мудрий Божий замисел. Роман змушує замислитися, чи задум творця не провалився, чи світ все ще має шанс на відбудову та відновлення, або ж ми як людство приречені на невдачу.

Роман будується навколо самої природи та настання хаосу і страху. Читаємо роздуми головної героїні Пфлаумової: «Усе це вже нікого особливо не дивувало, адже панівні стани природно проявляли свій вплив на залізничні подорожі так само, як і на будь-що інше, звичний порядок піддавався сумніву, буденні звички розтріпав нестримно наповзаючий безлад, майбутнє стало підступним, минуле – непригадним, а функціонування повсякденного життя – невираховним, аж до покірності» (Краснагоркаї, 2025: 14). Героїня констатує хаос довкола, що притаманно антиутопії як жанру, причому звичний уклад суспільства та порядок піддавався сумніву та руйнувався, що робило минуле «непригадним», тобто таким, з якого не можна було брати приклад та зразок, а майбутнє – «підступним», лякливим та ворожим. А отже, хаос заповнив усе – від зовнішніх проявів до внутрішніх станів душі і свідомості, що породжував екзистенційний страх жителів.

Цей роман-антиутопія є глибокою метафорою природи людської байдужості, влади, свободи та суті мистецтва в епоху катастроф, тому вважається філософською алегорією на сучасне суспільство та панівні його тренди, і правомірно вважати цей роман саме соціальною антиутопією, що висвітлює згубні сучасні процеси та небезпечні тенденції для майбутнього планети, читаємо: «...цілком можливим видається навіть те, що жодні двері вже не відчиняться, а пшениця проросте углиб землі, бо зчитувалися лише симптоми руйнівної згуби, причина ж залишалася незмірною та неосяжною, тож нічого іншого не випадало вчинити, як завзято накинутися на все те, що ще можна було схопити...» (Краснагоркаї, 2025: 14). Ця цитата демонструє глибоку байдужість жителів і відчуженість одне від другого метафорою «жодні двері вже не відчиняться», тобто кожен житиме уособлено, егоїстично, а це порушить віковічні закони природи, і навіть «пшениця проросте углиб землі, бо зчитувалися лише симптоми руйнівної згуби», тому що навіть природа, де діє закон обміну речовин задля продовження та збереження життя, не зможе змиритися із хаосом та байдужістю людини розумної та суспільної деградації, що утопічно акцентує на небезпечних сучасних суспільних тенденціях.

Біблійні образи, як кит, що проковтнув праведника, Князь, вершники апокаліпсису, калейдоскопічно змінюються на міфологічні та мистецькі, малюючи картини апокаліптичної дійсності кінця світу та всеохопної катастрофи, акцентуючи на страхітливому та незвіданому майбутньому, яке чекає на людство.

Роман глибоко занурюється в мотивації персонажів, їхній страх і неспроможність діяти, тому просякнутий розумінням психологізму героїв. Читаємо про головну героїню: «...на цей раз вона могла пережити на власному досвіді, що «все прямує в одному напрямку», адже зрозуміла, що навіть якщо конкретний інцидент, який трапився з нею, завершився, «у світі, де таке може статися», цей шалений розпад нещадно продовжується» (Краснагоркаї, 2025: 26). «Світ, де все може статися», є алегорією на світогляд героїв, які не розуміють укладу їхнього звичного суспільства та усвідомлюють свою безсилість, визнають, що не мають жодного впливу на події, що відбуватимуться довкола цього дня і надалі. Їхня психологія говорить про злам свідомості та визначеність вектору долі, яка й визначить їхнє життя.

Отже, це складний, багатограний роман, який виходить за рамки традиційних жанрів, поєднуючи філософські роздуми з елементами сюрреалістичного трилера та соціальної критики. Якщо прослідкувати тему (антиутопічне суспіль-

ство на межі краху) та ідею (застереження від цього шляхом прилучення до мистецтва та людяності), то можна відзначити, що єдність теми та ідеї доводить, що це глибоко песимістична, але водночас розповідь з естетичними та екзистенційними домінантами про боротьбу та супротив конкретної людини, хоч і слабкої та самотньої, з безликим, нестримним світом. І якщо людство не переосмислить цінностей, що панують зараз у суспільстві, то футуристичний непереборний хаос та страх очікує на людство як неминуча та невідворотна катастрофа, підживлена втратою гуманності, співчуття, апатією та відчуженістю.

Тему та ідею окреслюють структурні елементи композиції, серед яких епіграф «Плине, та не спливає», що акцентує на невідворотності руху вектору життя вперед, котре спливає, тобто минає, але плине кожного дня, який має бути єдиним та неповторним; зав'язка «Надзвичайні стани», що акцентує на окремих знакових моментах життя, які ніколи не повторюються, але є визначальними, переломними, основна частина «Гармонії Веркмейстера», розв'язка латиною «Промова над могилою» (*Sermo super Sepulchrum*) як символ минулості та плінності життя, адже все, що має початок, є скінченням, і якби життя не мало кінця, воно було б не таке цінне, як воно є насправді, бо смерть визначає наше існування, викликаючи первинний страх втрати життя та припинення існування.

Проблематика твору визначається єдністю теми та ідеї, а також розкриттям галереї образів, якими насичено сюжетне тло. Виокремлюємо проблеми, які своїми коренями сягають витоків екзистенціалізму як філософії сенсу буття, в основі якої є страх як основна екзистенційна категорія.

1. Межі опору, як фізичного, так і морального, бо роман ставить питання про те, що є справжнім опором, – активна боротьба чи тривале переживання чогось, фіксація реальності, навіть коли вона жахлива, чи життя в ілюзії, бо зіткнення людини з абсурдом буття і пошук сенсу в безглуздому світі-антиутопії провокує аналіз внутрішнього стану, стимулює пошуки сенсу. Читаємо в романі: «Потрусила головою, мов не вірячи в усе це, і горло їй стиснув подив людини, яку розіграли з пекельною витівкою, коли атака стається звідти, звідки найменше її очікують. Гидуючи несправедливим звинуваченням та неприхованим паскудством, вона лиш поступово усвідомила, що, як би це немислимо не виглядало, поки вона весь час опиралася, неголений тип із самого початку думав, що якраз вона пропонує себе комусь...» (Краснагоркаї, 2025: 24). Головна героїня намагається чинити опір – як фізичний, так і моральний – представникам свого оточення, починаючи від спроби її домагання до переслідування на вулицях рідного містечка.

Крім того, варто звернути увагу на внутрішній опір, що чинить головна героїня Пфлаулова, коли люди намагаються використати її морально, хоче нарешті відсторонитися та пожити для себе, у внутрішньому спокої, про що свідчить така цитата: «...вона відчувала велике полегшення, бо як би її не проймало усвідомлення втрати (все-таки вона лишилася тут сама після двох чоловіків й – оскільки той більше не існував для неї – одного сина), утім, вона ясно бачила: немає більше жодних перепон тому, щоб на 59-ому році життя вона, яка досі весь час була “дурною челяддю інших”, нарешті могла пожити виключно заради себе» (Краснагоркаї, 2025: 44). Життя «винятково для себе» у контексті цього роману свідчить про відчуття відсторонення та опору зовнішньому світу не тому, що егоїзм є доміантним трендом, а потребою осмислити свою сутність, побути наодинці із собою, побути нарешті собою, відкинувши страх буття та сумніви, як і пропонує екзистенціалізм як напрям, коли людині слід розібратися у своїх почуттях та зрозуміти, ким вона є насправді, а не виконувати звичні суспільні та соціальні ролі.

2. Байдужість та споглядання апокаліпсису, коли люди перетворюються на пасивних глядачів, що чекають на ще «страшніший номер», що породжує ще більш страх і жах, смертельний або фінальний, відмовляючись діяти чи втручатися, що підкреслює трагізм людського існування. Вважається, що характерною рисою екзистенціалізму як мистецького тренду є пошук сенсу, бо в умовах абсурдного світу, де немає готових відповідей, цей напрям спонукає шукати та створювати власний сенс і ціннісні орієнтири, що під силу якраз творчим людям, читаємо про одного із героїв роману Валушку: «Увагу-бо Валушки, хай цього ніхто від нього не чекав, зовсім не оминало те, що довкола нього всі говорили про якийсь «колапс», колапс, який уникнути, як це мовилося, вже неможливо. Усі говорили про «нестримно наповзаючий безлад», «наближувану катастрофу», «невираховність повсякденного життя» без того, аби по-справжньому вповні усвідомити вагу цих страшних слів» (Краснагоркаї, 2025: 132). Цей фрагмент акцентує на абсурдності світу – на певному «колапсі», про який всі згадують, але ніхто не розуміє, бо «невираховність повсякденного життя» фактично нікого не турбує, адже майбутнє здається невизначеним, але й сил та сміливості його досягнути немає, попри те є такі, що шукають сенсу навіть у, здавалося би, безсенсовному світі хаотичних координат, що є ознакою екзистенційної філософії страху та безвиході.

3. Проблема згасання мистецтва і митця, яка реалізується в образах митців Валушки, Естер, котрі не в змозі змінити реальність, а лише пережити її, стаючи німими свідками хаосу, що підкреслює іронію тих людей, що правлять сучасним

світом та стоять на вершині технологічного прогресу. Оскільки екзистенціалізм ставить акценти на індивідуальності та свободі, то це провокує творчих та мислячих людей до процесу самостворення, розуміючи свою «приреченість на свободу», здійснювати постійний вибір себе попри несприятливі обставини. Читаємо про митця Естера в романі: «...він прагнув забути все, директор музичної школи – мусив витримувати за десятиліття, проведені серед них; гнітючі напливи дурості й небувалу порожнечу поглядів, цілковиту відсутність просвіту свідомості серед молоді й гнійний сморід розумного отупіння в повітрі, ту задушливу силу дріб'язковості, самовдоволення, ницого розрахунку, під вагою якої й сам він ледь не розчавився. Естер прагнув забути доручених йому колись дітисьок, в очах яких незабутньо блищало бажання потрощити сокирою ненависний рояль» (Краснагоркаї, 2025: 149). Трагерія Естера як екзистенційного персонажа в тому, що, будучи директором музичної школи, маючи бажання поширювати творчість, розвивати та передавати її, він розчарувався в молодому поколінні, яке не мало своєю цінністю мистецьких тенденцій, а навпаки, вороже ставилося до всяких проявів творчості, намагаючись метафорично «потрощити сокирою ненависний рояль». І саме ця індивідуальність та свобода героя як творчої людини проявляється в сприйнятті невідповідності між його бажанням та призначенням та роллю, яку він все ж виконує, розрізаючи тканину потреби та обов'язку і власних прагнень, причиняючи собі цим неабиякі екзистенційні страждання, уособлюючи згасання мистецтва та страх приреченості творчості та людської цивілізації.

4. Проблема фальшу, апокаліптичного передчуття, меж людської свідомості, сили мистецтва в умовах колапсу так само порушується у творі «Меланхолія опору» Ласло Краснагоркаї, при чому паралельно зображається іронія людської пасивності перед неминучим світовим занепадом, де навіть ті, хто прагне опору (як Валушка та Естер), залишаються безсилими свідками хаосу, а мистецтво виявляється не перемогою, а лише способом частково чи опосередковано пережити катастрофу. Тут принагідною є алюзія до екзистенційного міфу про Сізіфа, що є центральною алегорією екзистенціалізму через його, по-перше, жертвовність, а по-друге, філософію особистого вибору, особливо у філософії Альбера Камю, де цей міф символізує абсурдність людського існування: боротьба людини з безглуздою долею (котити камінь) без надії на зміст, але саме в прийнятті цього абсурду та бунті проти нього Сізіф знаходить свободу, усвідомлює своє життя і може бути щасливим, бо він «вищий за свою долю». Абсурд буття представляється в міфі в тому, що Сізіф – це людина, яка усвідомлює безглуздість своєї вічної праці,

що є відображенням екзистенціалістського поняття «абсурду» – конфлікту між людським прагненням до сенсу та мовчазною байдужістю Всесвіту. Важливо, що усвідомлення ролі та образу Сізіфа в тому, що він уособлює бунт, але трагедія Сізіфа не в самому тягарі, а в моменті, коли він спускається з гори, усвідомлюючи безвихідь. Однак, замість відчаю, Камю, апологет екзистенціалізму, бачить у цьому моменті триумфу: прийнявши свою долю, Сізіф зневажає її, роблячи камінь своїм, а свій тягар – власною турботою, звільняючись від ілюзій та страху бути вічно покараним та приреченим. Тож свобода подається як феномен усвідомлення себе та свого вибору: Камю стверджує, що «Сізіфа слід уявляти щасливим», бо його свобода полягає не в зміні долі, а в ставленні до неї. Екзистенціалісти, як Камю, розглядають самогубство як втечу від абсурду, тоді як Сізіф же, навпаки, приймає його й живе, створюючи власний сенс у протистоянні. Відмова від самогубства є основним постулатом екзистенційного та апокаліптичного бачення. В аналізованому романі читаємо: «Естєрова прямувала додому по вузькому тротуару. Гнів її, так само як і шойно по дорозі від Пфлаумової, мав і цього разу, як то кажуть, більше диму, ніж вогню...їй уже вдалося подолати розчарування, адже вистачило лиш думки про те, що від завтра нарешті вона буде не змученим суб'єктом, а володаркою власної долі, аби одразу вдихати повітря вільніше і знову себе відчувати тією, ким була; людиною, котра впевнено протистоїть усім поспішним мріянням, бо прагне перемагати і вперто йде до цього» (Краснагоркаї, 2025: 729). Отож бути володарем своєї долі, подолати страх, робити вибір на користь панування над власним життям, а не підкорення йому, як Сізіф, є ознакою екзистенційного героя.

Отже, міф про Сізіфа стає символом героїчного прийняття життя в умовах його безглузості та пошуку внутрішньої свободи через усвідомлення та бунт проти долі. Подібне розгортається в сюжеті роману, оскільки ідея твору розкривається через багато образів, близьких до Сізіфа, двох митців. Читаємо у творі про роздвоєність головного героя Естера між відповідальністю і вибором, між розумінням світу та своїм ставленням до нього, страхом за його майбутнє, що символізує проблему фальшу та вибору для екзистенційної людини. «Чоловік, що лежав посеред високо накладених подушок, він сам, Естер, зачухле до кісток тіло, яке можна було назвати худорлявим лише з такту, і яке поступово зруйнував не передбачуваний бунт органів, а безупинне противлення силам, що гальмували їх природну й бурхливу деградацію, жорстокий вибір духу, що з дивних причин прирік себе на затишок. Він лежав непорушно в ліжку... це був бунт організму

проти ув'язнення в подушках і пледах, де правдою було й те, що лише його бунт, бо приреченість на впертий спокій, яку останнім часом могли переривати лише візити Валушки і ранкові та вечірні церемонії» (Краснагоркаї, 2025: 138–139).

5. Проблема влади та підкорення є частиною глибшої екзистенційної проблеми стосовно кризових ситуацій, як влада, провина, тривога, нещастя – це «граничні ситуації», що розкривають глибину людського буття і змушують усвідомити реальність свого існування, підлеглості чи вищості над кимось. Головна героїня роману ще з перших сторінок намагалася вивільнитися із тенет світу, що її оточував, бо прагнула спокою та буття собою, попри те що світ ніяк її не відпустив, прагнув володіти її тілом та душею, читаємо: «...їй здавалося, що вона весь час була жалюгідним об'єктом нещадної волі чоловіка, почуваячись так само легковірним, зовсім не підозріливим об'єктом усього цього ворожого світу, проти абсолютної ворожнечі якого – блиснуло в її голові – немає, певне, жодного справжнього захисту» (Краснагоркаї, 2025: 25). Так, немає захисту проти бажання сильнішого володіти слабшим, насаджувати йому свою волю, так відзначаючи свою «вищість» над слабшими, проти порожнечі ворожого світу і тих, хто керує цією порожнечею або стоїть на її чатах. І далі ця думка продовжується: «...у цій загальній загроженості, у ній зараз окреслилася одна лишень долісна гіркота – бо коли відчувала як серйозну несправедливість те, що вона стане не мовчазною вцілілою, а невинною жертвою, саме вона, котра усе життя прагнула примирення й ніколи нікому не зашкодила, мусила водночас визнати, що все це вже не має ніякого значення, нема куди поскаржитися, нікому висловити своє заперечення, і ледве чи варт надіятися, що те, що вивільнилося, ще можна спинити» (Краснагоркаї, 2025: 26). Вищезазначений фрагмент докладніше ілюструє екзистенційне відчуття страху перед владою та бажанням підкорення сильним слабшого, а з іншого боку – констатування беззахисності жертви та її незахищеності як буттєвої пустки та приреченості на вічний страх бути жертвою сильнішого без права бути захищеним чи відстояти свою честь, а навіть право на життя.

6. Ще одним аспектом антиутопії у творі є двоє «митців» як уособлення опору, бо лише двоє героїв, Валушка та Естер, намагаються протистояти загальному божевіллю, відмовляючись спостерігати, хоча їхній опір виявляється марним проти апокаліптичної сили, що охоплює всіх. Насамперед Валушка, якого називають місцевим божевільним, що асоціюється із казковим дурником. Попри насмішки, Валушка залишається мрійником: щовечора в корчмі він влаштовує своєрідний ритуал – реконструкцію руху небесних тіл. П'яні співрозмовники не зовсім його

розуміють та сприймають, але це не перешкоджає Валушці з дитячою щирістю розповісти їм про смирення людини перед безмежністю космосу – найвищою стихією, читаємо: «Жителі міста “завдяки своїм природним властивостям” вважали Валушку попросту дурником, однак для Естера не було сумнівів, що цей недоумкуватий з виду мандрівець прозорої галактики своєю незіпсутістю й спантеличувальною, універсальною доброзичливістю справді доводив присутність янгольського посеред руйнівних умов всепроникної деградації» (Краснагоркаї, 2025: 145). Бачимо із цієї цитати, що Валушка підтримує особливі стосунки ще з однією ключовою постаттю міста та важливим ключовим ідейним героєм – Дердем Естером, колишнім директором музичної школи. Їх єднає дивовижна форма дружби: довгі філософські бесіди, що тримаються на довірі та взаємній потребі. Роками вони жили в цьому ритмі, бо Естер говорив, а Валушка слухав, що було їхнім симбіозом, синергією. І саме ця незвична взаємність була для них обох рятівним острівцем у світі, який поступово розпадається.

Занепад міста героїня Естер сприймає як шанс, але їй потрібен «авторитет чоловіка, який її не терпить, тому вона тонко маніпулює Валушкою, поступово перетворюючи його на покірний інструмент своїх планів, що здається, як мінімум, дивним» (Стягайло, 2025) і видається нам, читачам, не менш апокаліптичним, адже Валушка зображений як особливий герой у цьому апокаліптичному світі, так його характеризує автор: «Валушка пообіцяв чітке й зрозуміле для всіх пояснення, шпарину, крізь яку ми, прості люди, теж можемо зрозуміти щось із безсмертя, а для цього він попросив їх всього лиш вступити разом із ним у безмежний простір, де “володарює постійність, спокій і наповнена широтою порожнеча”, й увияти, що тут, у незбагненній, безкінечній, дзвінкій тиші повсюди лежить непрониклива темрява» (Краснагоркаї, 2025: 101), яка поглинає хаос, дає спокій і розсіює його страх безладу. Його погляди явно суперечать світогляду пані Естер та їхньому союзу, та все ж чого не трапляється у світі, який стоїть на прірві світогляду та моралі?

Висновки й перспективи подальших розвідок у визначеному напрямі. Отже, жанр досліджуваного роману визначаємо як соціальну антиутопію із зображенням небезпечних тенденцій, антигуманної сутності панівної системи, із облудною ідеологією та аморалізмом. Ознаками цього жанру є те, що зображає події та персонажів на межі модерну та постмодерну через призму філософії та психології; будується на ідеї сутності та настання страху та хаосу, що нагадає сам кінець світу.

Аналізований художній твір є розгорнутою метафорою природи людської байдужості та боязні майбутнього в епоху катастроф. У романі є визначальною для постмодерну манера потоку свідомості для осмислення сучасності – так автор поринає в мотивації персонажів, досліджує психологію страху та безвиході як апокаліптичних футуристичних загрозливих явищ.

Водночас роман має виразні ознаки екзистенціалізму – це увага до індивідуальності, до свободи людини, її самовизначень, пошуків себе; довідповідальності за свій вибір і вчинок; до пошуку сенсу життя, бо у світі немає ні для кого готових відповідей.

Тому цей багатовекторний філософський текст, що завдяки своїй унікальній структурі, образам та проблематиці занурює читача в атмосферу деградації та екзистенційного жаху, перетворює читача на спостерігача і співучасника дивно апокаліптичного футурологічного експерименту.

Перспективи подальших розвідок полягають у поглибленні міждисциплінарних зв'язків літератури й футурології, компаративному аналізі постмодерних антиутопій, деталізації біблійних інтертекстів та дослідженні специфічних наративних стратегій («потоку свідомості») як засобів художнього моделювання глобальних загроз цивілізації.

Список використаних джерел:

- Арутюнов В. Х., Свінціцький В. М. (2003). Філософія глобальних проблем сучасності. Навчальний посібник. Київ: КНЕУ. <http://www.info-library.com.ua/books-book-144.html>
- Астрахан, Н. (2022). Апокаліпсис як альтернатива нескінченності страждання: до питання про витоки художньої концептуалізації історії та мистецтва. *Літературний процес: методологія, імена, тенденції*, (20), 6–13. <https://doi.org/10.28925/2412-2475.2022.20.1>
- Краснохаї, Л. (2025). Меланхолія опору. Роман. Київ: Комора.
- Лисоколенко, Т., Карпань, І., Рогова, О. (2021). Український екзистенціалізм: між філософією та літературою. ГРАНІ. Т. 24 (7–8). <https://grani.org.ua/index.php/journal/article/download/1670/1646>
- Найденко, Ю. (2025). Вперше в Україні. Роман Меланхолія опору лауреата Нобелівської премії з літератури Ласло Краснагоркаї вийде восени. *NV книги*. (09.10.2025). <https://nv.ua/ukr/books/nobelivska-premiya-2025-krasna-gorkai-melanholiya-oporu-vpershe-viyde-v-ukrajini-50551444.html>
- Ніколенко, О.М. (2021) Антиутопія. *Велика українська енциклопедія*. <https://vue.gov.ua/Антиутопія>
- Огорокова, В. В. (2010). Утопія як елемент суспільної свідомості перехідного часу. Дисертація канд. філос. наук. Одеса. <https://lnk.ua/wkg2Rt65Z>
- Романцова, Б., Іздрик, А. (2025). Сім (живих) китів прози Ласло Краснагоркаї. *Читомо. Культура читання і мистецтво книговидання* (10.10.2025). <https://chytomo.com/sim-zhyvykh-kytiv-prozy-laslo-krasnahorkai/>
- Стягайло, В. (2025). «Меланхолія опору» Ласло Краснагоркаї: як нестабільність су-

спільства перетворюється на колективну істерію. *LBua*. (18.11.2025). https://lb.ua/culture/2025/11/18/707265_melanholiya_oporu_laslo.html

Pawlak, J., Than, K. (2025). Hungarian 'Master of the apocalypse' Krasznahorkai wins 2025 Nobel Prize in Literature. *Reuters*. (09.10.2025). <https://www.reuters.com/lifestyle/krasznahorkai-wins-2025-nobel-prize-literature-2025-10-09/>

Reference

Arutiunov V. Kh., Svitsitskiy V. M. (2003). *Filosofiiia hlobalnykh problem suchasnosti*. Navchalnyi posibnyk. Kyiv: KNEU. <http://www.info-library.com.ua/books-book-144.html>

Astrakhan, N. (2022). Apokalipsys yak alternatyva neskinchennosti strazhdannia: do pytannia pro vytyky khudozhnoi kontseptualizatsii istorii ta mystetstva. *Literaturnyi protses: metodolohiia, imena, tendentsii*, (20), 6–13. <https://doi.org/10.28925/2412-2475.2022.20.1>

Krasnokhai, L. (2025). *Melankholiia oporu*. Roman. Kyiv: Komora.

Lysokolenko, T., Karpan, I., Rohova, O. (2021). Ukrainyskiy ekzystentsializm: pomizh filosofiieiu ta literaturoiu. *HRANI*. T. 24 (7–8). <https://grani.org.ua/index.php/journal/article/download/1670/1646>

Naidenko, Yu. (2025). Vpershe v Ukraini. Roman Melankholiia oporu laureata Nobelivskoi premii z literary Laslo Krasnahorkai vyide voseny. *NV knyhy*. (09.10.2025). <https://nv.ua/ukr/books/nobelivska-premiya-2025-kniga-laslo-krasnagorkaji-melanholiya-oporu-vpershe-viude-v-ukrajini-50551444.html>

Nikolenko, O.M. (2021) *Antyutopiia*. Velyka ukrainska entsyklopediia. <https://vue.gov.ua/Antyutopiia>

Okorokova, V. V. (2010). *Utopiia yak element suspilnoi svidomosti perekhidnoho chasu*. Dysertatsiia kand. filos. nauk. Odesa. <https://lnk.ua/wkg2Rt65Z>

Pawlak, J., Than, K. (2025). Hungarian Master of the apocalypse Krasznahorkai wins 2025 Nobel Prize in Literature. *Reuters*. (09.10.2025). <https://www.reuters.com/lifestyle/krasznahorkai-wins-2025-nobel-prize-literature-2025-10-09/>

Romantsova, B., Izdryk, A. (2025). Sim (zhyvykh) kytiv prozy Laslo Krasnahorkai. *Chytomo*. *Kultura chytannia i mystetstvo knyhovydannia* (10.10.2025). <https://chytomo.com/sim-zhyvykh-kytiv-prozy-laslo-krasnahorkai>

Stiahailo, V. (2025). «Melankholiia oporu» Laslo Krasnahorkai: yak nestabilnist suspilstva peretvoruietsia na kolektyvnu isteriiu. *LBua*. (18.11.2025). https://lb.ua/culture/2025/11/18/707265_melanholiya_oporu_laslo.html

DYSTOPIA AND POPULIST NARRATIVES THROUGH THE LENS OF FEAR OF THE FUTURE IN THE NOVEL 'MELANCHOLY OF RESISTANCE' BY LÁSZLÓ KRASZNAHORKAI

Olha Serbin, teacher of Ukrainian language and literature at the Kalush Scientific Lyceum named after Dmytro Bakhmatiuk.

Yuliia Kuzmyk, student of the Kalush Scientific Lyceum named after Dmytro Bakhmatiuk.

The article proposes a synthesis of artistic-literary and futurological teachings, existential motifs and artistic existence of a contemporary work of art, projected onto the modern reader and the people of the 21st century in general. It is this perspective – prognostic-artistic and artistic-philosophical – allow us to speak about the researcher's own contribution as a reader, observer and interpreter of real and artistic reality. The aim is to explore the importance and relevance of László Krasznahorkai's work for the future of humanity through the existential and futuristic motifs of fear in the dystopian work of this year's Nobel Prize winner for literature.

The subject of the study is the existential, apocalyptic motifs of the work, based on the concept of fear. Methods: contextual, descriptive, comparative, analysis, synthesis.

Keywords: apocalypse; fear; the phenomenon of existential fear; existentialism; human choice; dystopia; futurology; futuristic warnings.